

Autoreferat

1.

Urodziłem się w 1965 r. w Rzeszowie. Studia prawnicze ukończyłem na Wydziale Prawa i Administracji Filii UMCS w Rzeszowie w 1989 r. Praca magisterska pt. *Wina funkcjonariusza jako przesłanka odpowiedzialności Państwa za wyrządzoną szkodę* została obroniona 27 czerwca 1989 r. Promotorem był prof. zw. dr hab. Jan Winiarz, zaś recenzentem sędzia Sądu Najwyższego prof. nadzw. dr hab. Zdzisław Świeboda. Praca ta uzyskała nagrodę pierwszego stopnia w konkursie na najlepsze prace magisterskie w roku akademickim 1988/89 z zakresu prawa i ekonomii rozpisany przez Towarzystwo Popierania Rozwoju Nauk Prawnych i Ekonomicznych w Rzeszowie.

Po ukończeniu studiów, w okresie od września 1990 r. do marca 1991 r., odbywałem pozatutową aplikację sędziowską w Sądzie Wojewódzkim w Rzeszowie. Następnie, od marca do lipca 1991 roku, przebywałem na stażu doktoranckim w Instytucie Prawa Cywilnego Uniwersytetu Wrocławskiego.

W lipcu 1992 r., uzyskawszy stypendium DAAD, przebywałem na Uniwersytecie w Regensburgu, gdzie m.in. gromadziłem niemieckojęzyczne opracowania dotyczące tematyki związanej z dobrą i złą wiarą na gruncie prawa niemieckiego, w związku z przygotowywaną rozprawą doktorską.

W okresie od 15 grudnia 1992 r. do 22 lutego 1994 r. pracowałem w Urzędzie Wojewódzkim w Rzeszowie jako asystent Wojewody Rzeszowskiego, zdobywając wiedzę w zakresie praktycznego funkcjonowania organów administracji rządowej na szczeblu wojewódzkim. W tym czasie (16 kwietnia 1993 r. – 9 maja 1993 r.) uczestniczyłem także w kursie dla kandydatów na członków rad nadzorczych w spółkach Skarbu Państwa.

2.

Obrona pracy doktorskiej na temat *Pojęcia dobrej wiary w przepisach kodeksu cywilnego oraz kodeksu rodzinnego i opiekuńczego* odbyła się 2 kwietnia 1993 r. na Wydziale Prawa i Administracji UMCS w Lublinie. Promotorem pracy był prof. zw. dr hab. Jan Winiarz, zaś recenzentami prof. nadzw. dr hab. Zofia Policzkiewicz (UMCS w Lublinie) i prof. zw. dr hab. Jan Kosik (Uniwersytet Wrocławski). Praca ta uzyskała wyróżnienie w XXXVI Ogólnopol-

skim Konkursie „Państwa i Prawa” na najlepsze prace habilitacyjne i doktorskie ogłoszonym w 1995 r.

3.

Pracę w Filii UMCS w Rzeszowie, w Zakładzie Prawa Cywilnego i Prawa Pracy, rozpocząłem 15 grudnia 1988 r. jako asystent stażysta, będąc studentem V roku studiów, zaś po obronie pracy doktorskiej zostałem zatrudniony od 1 października 1993 r. jako adiunkt w tymże Zakładzie. Od 2001 roku – w związku z utworzeniem Uniwersytetu Rzeszowskiego – pracowałem na Wydziale Prawa tegoż Uniwersytetu.

W okresie od 2 stycznia 1996 r. do 28 lutego 1998 r. pracowałem w Wyższej Szkole Administracji i Zarządzania w Przemyślu, a następnie od 1 marca 1998 r. do 30 września 2000 r. w Wyższej Szkole Informatyki i Zarządzania z siedzibą w Rzeszowie, gdzie pełniłem funkcję prodziekana Wydziału Administracyjno-Informatycznego oraz kierownika Zakładu Prawa Cywilnego w ramach Katedry Prawa na tym wydziale. Po przejściu w 2000 roku do Wyższej Szkoły Administracji i Zarządzania w Przemyślu (obecnie Wyższa Szkoła Prawa i Administracji) sprawowałem funkcję prodziekana wydziału (od 15 sierpnia 2000 r. do 19 listopada 2001 r.), a następnie od 20 listopada 2001 r. – funkcję dziekana Wydziału (początkowo Zamiejscowy Wydział Administracyjno-Prawny, a obecnie Zamiejscowy Wydział Prawa i Administracji). W tym okresie byłem powoływany m.in. na przewodniczącego Wydziałowej Komisji Rekrutacyjnej, kierownika podyplomowych studiów administracji celnej, bezpieczeństwa wewnętrznego, administracji publicznej (na mocy porozumienia zawartego z UMCS w Lublinie). Począwszy od 15 sierpnia 2000 r. jestem członkiem Senatu Wyższej Szkoły Prawa i Administracji w Przemyślu. Po złożeniu rezygnacji z funkcji dziekana wydziału (27 września 2012 r.) zostałem powołany przez Rektora 10 grudnia 2012 r. na funkcję Dyrektora Kolegium Prawa w ramach Zamiejscowego Wydziału Prawa i Administracji w Rzeszowie. Od 1 października 2003 r., w związku z rezygnacją z zatrudnienia na Uniwersytecie Rzeszowskim, Wyższa Szkoła Prawa i Administracji w Przemyślu jest moim jedynym miejscem zatrudnienia.

4.

Zgodnie z art. 16 ust. 2 ustawy z dnia 14 marca 2003 r. o stopniach naukowych i tytule naukowym oraz o stopniach i tytule w zakresie sztuki (Dz. U. nr 65, poz. 595 ze zm.) jako osiągnięcie stanowiące znaczny wkład w rozwój określonej dyscypliny naukowej wskazuję rozprawę:

J. Gajda, *Tajemnica przysposobienia i jej ochrona w polskim prawie cywilnym*, Wydawnictwo Wyższej Szkoły Prawa i Administracji, Przemyśl–Rzeszów 2012, s. 435.

Przedmiotem tej monografii są zagadnienia odnoszące się do tajemnicy adopcji oraz jej ochrony na gruncie polskiego prawa cywilnego. Za podjęciem tego tematu przemawiał m.in. fakt, że pomimo istnienia stosunkowo licznych opracowań poświęconych problematyce przysposobienia, brak było w polskim piśmiennictwie pracy, która omawiałaby – w sposób kompleksowy – problematykę tajemnicy adopcji, pomimo że kwestie omawiane w pracy należą, moim zdaniem, do fundamentalnych zagadnień dotyczących instytucji przysposobienia. Praca stanowi pierwszą w polskim piśmiennictwie próbę monograficznego opracowania problematyki dotyczącej tajemnicy przysposobienia. Dotychczas bowiem zagadnienia te były bądź to omawiane niejako przy okazji prezentowania problemów związanych z instytucją przysposobienia, bądź poświęcano im tylko odrębne artykuły. W kolejnych rozdziałach przedstawione więc zostały: pojęcie, funkcje oraz ewolucja tajemnicy adopcji. Wskazano, w jaki sposób realizowana jest ta tajemnica na gruncie przesłanek oraz skutków przysposobienia. Zwrócona została także uwaga na relację istniejącą pomiędzy prawem do znajomości własnego pochodzenia a tajemnicą adopcji. Ostatnie zaś dwa rozdziały poświęcono problematyce niemajątkowej i majątkowej ochrony tajemnicy przysposobienia jako dobra osobistego przysługującego przysposobionemu oraz przysposabiającym. Przy okazji omawiania tych kwestii zaakcentowana została szczególna rola roszczenia o zaniechanie bezprawnego działania zagrażającego naruszeniu tajemnicy przysposobienia, z uwagi na prewencyjny charakter tego roszczenia.

Jak już wcześniej wspomniano, zagadnienia dotyczące tajemnicy przysposobienia mają podstawowe znaczenie dla tej instytucji. Kwestie związane z tajemnicą adopcji odnoszą się bowiem do zasad adopcji, jej przesłanek oraz funkcji, które spełnia. Dotyczą także skutków orzeczonego przysposobienia. Mając na uwadze wspomnianą doniosłość, założeniem pracy było dokonanie kompleksowej analizy kwestii związanych z tajemnicą przysposobienia na gruncie polskiego prawa cywilnego. Chodziło o możliwie jak najpełniejsze przedstawienie unormowań dotyczących rozpatrywanych zagadnień. Błędne jest bowiem zapatrywanie, według którego kwestia tajemnicy przysposobienia to tylko problem ujawniania (lub nieujawniania) przysposobionemu jego dotychczasowego aktu urodzenia, a więc sprowadzanie problematyki tajemnicy adopcji tylko do regulacji zawartych w prawie o aktach stanu cywilnego. Tajemnica przysposobienia powinna być bowiem rozpatrywana w szerszym kontekście. Re-

gulacje jej dotyczące można bowiem znaleźć zarówno w przepisach dotyczących przesłanek adopcji, jak i jej skutków. Unormowania odnoszące się do tych kwestii zawarte są więc rzecz jasna nie tylko w prawie o aktach stanu cywilnego, ale także np. w kodeksie rodzinnym i opiekuńczym, kodeksie cywilnym, kodeksie postępowania cywilnego. Szereg unormowań na ten temat zawierają również konwencje międzynarodowe ratyfikowane przez Polskę, by wspomnieć choćby *Europejską konwencję o przysposobieniu dzieci* z 1969 r., *Konwencję o ochronie dzieci i współpracy w dziedzinie przysposobienia międzynarodowego* z 1993 r. czy *Konwencję o prawach dziecka* z 1989 r.

Problematyka dotycząca tajemnicy przysposobienia jest więc, wbrew pozorom, bardzo rozległa. Dlatego też w pracy uwaga poświęcona została w przeważającym zakresie sferze prawa prywatnego. Zagadnienia mieszczące się w prawie publicznym zostały zaś ograniczone do niezbędnego minimum (m.in. wskazano na zawarte w *Konstytucji RP* regulacje dotyczące ochrony życia prywatnego i na ich znaczenie w sferze ochrony tajemnicy przysposobienia).

Za podjęciem tematu związanego z tajemnicą przysposobienia przemawiał także fakt, że od wielu lat dokonuje się znacząca ewolucja poglądów w doktrynie oraz praktyce dotyczących problematyki tajemnicy przysposobienia. Obecnie przeważa bowiem pogląd, zgodnie z którym jawność przysposobienia wobec adoptowanego dziecka stanowić powinna regułę. W zgodzie z tym zapatrywaniem pozostają zmiany dokonywane przez ustawodawcę. Zapomina się jednak przy tym, że wspomniana jawność ma nie tylko zalety. Może ona rodzić ujemne konsekwencje dla adoptowanego dziecka, rodziców adopcyjnych oraz rodziny biologicznej dziecka. Niekiedy bowiem realizacja postulatu jawności adopcji wobec przysposobionego dziecka może pozostawać w sprzeczności z podstawową przesłanką przysposobienia, jaką jest dobro adoptowanego dziecka. Ferując prawo dziecka do poznania jego biologicznego pochodzenia, nie można pomijać praw innych osób. Realizacja wspomnianego prawa dziecka nie może oznaczać unicestwiania praw innych osób, w tym także przyznanych przez *Konstytucję RP*. Jako przykład w tej mierze można wskazać prawo do ochrony życia prywatnego i rodzinnego. Nie można również zapominać, że realizacja prawa dziecka do poznania biologicznego pochodzenia nie może odbywać się kosztem naruszenia obowiązujących unormowań. Nie powinna także prowadzić do podważania podstawowych zasad i funkcji przysposobienia. W przeciwnym razie może skutkować wypaczeniem sensu instytucji adopcji.

Poruszając w pracy wymienione zagadnienia, wskazywano na istniejące w polskim systemie prawnym sprzeczności występujące w ramach unormowań dotyczących omawianej problematyki, na schematyzm regulacji prawnych, nie pozwalający różnicować np. skutków przysposobienia w zależności od okoliczności towarzyszących dokonaniu przysposobienia. Pewnym paradoksem, dającym się zauważyć w polskim prawie jest np. to, że część regulacji chroni tajemnicę przysposobienia, podczas gdy inne sprzyjają jej ujawnieniu. Jako przykład podany został art. 118 § 3 k.r.o., zgodnie z którym sąd, kierując się dobrem małoletniego, może orzec przysposobienie bez jego zgody lub wysłuchania. Przepis ten sprzyja więc zachowaniu tajemnicy adopcji. Tymczasem np. art. 936 k.c. (zgodnie z nim konieczne jest wskazanie tytułu dziedziczenia, jaki stanowi adopcja) oraz art. 48 § 1 k.p.c. (przewidujący adopcję jako podstawę wyłączenia sędziego) powodują ujawnienie tej tajemnicy. Zwrócona została także uwaga na występujące w tej materii braki w regulacjach wymagające uzupełnienia. Zauważone niedociągnięcia polskiego ustawodawcy stały się podstawą do zgłaszania w pracy postulatów *de lege ferenda*. Ich realizacja sprzyjałaby usunięciu wymienionych nieprawidłowości. Wspomniane propozycje zmian dotyczyły w szczególności przepisów k.r.o. oraz prawa o aktach stanu cywilnego.

W monografii opowiedziano się przeciwko wprowadzaniu do polskiego ustawodawstwa rozwiązań o charakterze skrajnym, np. polegających na tym, że adoptowanemu dziecku zawsze powinno być ujawniane jego biologiczne pochodzenie. Z takiego ujawnienia ustawodawca nie może czynić obowiązku dla rodziców adopcyjnych. Zasadne wydaje się natomiast poszukiwanie rozwiązań, w ramach których uwzględniany byłby, w obrębie tajemnicy adopcji, np. rodzaj dokonanego przysposobienia. W pracy zajęte zostało stanowisko, zgodnie z którym nie powinno się rezygnować z tajemnicy przysposobienia. Należy się bowiem opowiedzieć za jej zachowaniem na gruncie polskich unormowań. Wskazano jednocześnie, że tajemnica ta nie może mieć charakteru absolutnego. Powinny bowiem być dopuszczalne odstępstwa od niej. Konieczne jest jednak precyzyjne określenie przesłanek, które powinny być zróżnicowane w zależności od rodzaju przysposobienia. W związku z tym w pracy zostały zaprezentowane argumenty przemawiające przeciwko bezkrytycznemu wprowadzaniu zasady pełnej jawności adopcji. Jako przykład można wskazać na przesłankę dobra dziecka. Nie zawsze bowiem realizacja postulatu jawności przysposobienia będzie zgodna z dobrem adoptowanego dziecka. Tym samym podważeniu może ulec fundamentalna przesłanka przysposobienia. Ujawnienie tajemnicy przysposobienia może także niekiedy powodować naru-

szenie dóbr osobistych innych osób, jak np. rodziców adopcyjnych czy rodziców biologicznych przysposobionego. Argumenty te wspierają tezę o potrzebie zachowania tajemnicy adopcji i nierezygnowaniu z niej na rzecz pełnej jawności przysposobienia. Analiza istniejących w prawie polskim unormowań wykazała istniejące między nimi sprzeczności oraz wymagające uzupełnienia braki w poszczególnych regulacjach prawnych. Uzasadniony wydaje się wobec tego postulat dokonywania dalszych zmian w przepisach dotyczących instytucji przysposobienia. Zmian ze sobą zsynchronizowanych, tak aby poszczególne ustawy były spójne, nie zaś - jak ma to miejsce obecnie - niejednokrotnie spreczne.

W pracy zaprezentowano także zapatrywanie, zgodnie z którym brak jest podstaw do konstruowania w polskim systemie prawnym prawa do znajomości pochodzenia jako prawa nadrzędnego nad innymi prawami, któremu należy podporządkować prawa innych osób, np. prawo rodziców biologicznych do ochrony ich życia prywatnego, zagwarantowanego wszak przepisami *Konstytucji RP*.

Istotną częścią monografii są rozdziały zawierające omówienie zagadnień dotyczących ochrony tajemnicy przysposobienia. Przeprowadzone w pracy rozważania stały się podstawą do przyjęcia tezy, zgodnie z którą tajemnica przysposobienia jest dobrem osobistym przysługującym stronom przysposobienia, tj. adoptowanemu oraz dokonującemu (lub dokonującym) adopcji. Opierając się o tę tezę wskazano na możliwość zastosowania do ochrony tajemnicy przysposobienia przepisów kodeksu cywilnego regulujących ochronę dóbr osobistych. Ochrona ta, zgodnie ze wspomnianymi przepisami, może mieć zarówno charakter niemajątkowy, jak i majątkowy.

Praca zawiera, jak już wspomniano, kompleksowe omówienie regulacji prawnych dotyczących tajemnicy przysposobienia, występujących na gruncie prawa prywatnego. Może się więc okazać przydatna dla osób zajmujących się problematyką prawa rodzinnego, a w szczególności zagadnieniami dotyczącymi adopcji. W grę mogą wchodzić przy tym nie tylko prawnicy (przedstawiciele nauki czy tzw. praktycy), ale także reprezentanci innych profesji (np. psychologzy, pedagodzy), którzy interesują się zagadnieniami związanymi z przysposobieniem. Należy mieć nadzieję, że monografia pozwoli tym osobom poszerzyć ich wiedzę z zakresu prawa na ten temat, a także zwrócić uwagę na pewne zagadnienia, które być może były przez nich niedostrzegane.

Monografia może stać się również jednym z przyczynków do dalszej dyskusji nad kształtem instytucji adopcji w prawie polskim. Zaprezentowane w niej zostały bowiem istniejące

regulacje, ale także propozycje zmian w systemie prawnym wynikające z własnych przemysłów na ten temat. Szereg razy nawiązywano też do rozwiązań istniejących w innych systemach prawnych (np. w prawie niemieckim, szwajcarskim, francuskim). Nie jestem co prawda zwolennikiem bezkrytycznego naśladownictwa, ale dyskutując o ewentualnych zmianach w prawie polskim, warto zaznajomić się z obcymi regulacjami w tej mierze. Mogą one bowiem stać się źródłem ciekawych inspiracji w tym zakresie.

5.

Moje zainteresowania naukowe koncentrują się wokół prawa cywilnego i rodzinnego. Dotychczas opublikowanych zostało 82 opracowania. Przygotowywany jest ponadto komentarz do kodeksu rodzinnego i opiekuńczego w wersji *on-line*.

Na dorobek naukowy składają się: monografia, komentarze, podręczniki, skrypty, artykuły, glosy, referaty oraz inne jeszcze opracowania. Przed otrzymaniem stopnia doktora nauk prawnych opublikowanych zostało 14 publikacji, pozostałe, w liczbie 68 opracowań, ukazały się drukiem po otrzymaniu stopnia doktora.

Jak już wspomniałem, moje zainteresowania naukowe dotyczą prawa cywilnego, w tym zwłaszcza prawa rodzinnego. W ich ramach można wyodrębnić bardziej szczegółowe nurty badawcze. I tak, w obrębie prawa cywilnego dotyczą one części ogólnej prawa cywilnego, czego wyrazem są podręczniki i skrypty dotyczące tej księgi kodeksu cywilnego opracowywane wspólnie ze Z. Gawlikiem (Przemyśl oraz Przemyśl–Rzeszów 1998, 2000, 2003, 2007, 2008, 2011; Warszawa 1999, 2003). Wspomniane opracowania łączą się z prowadzonymi w Wyższej Szkole Prawa i Administracji (na kierunkach „Prawo” oraz „Administracja”) wykładami z zakresu prawa cywilnego. W podręcznikach tych opracowałem zagadnienia dotyczące pojęcia prawa cywilnego, jego zakresu, systematyki, podstawowych zasad oraz źródeł. W kolejnych rozdziałach prezentowane były uwagi odnośnie do prawa podmiotowego, osób fizycznych, przedstawicielstwa, przedawnienia roszczeń oraz terminów zawitych.

W ramach prawa cywilnego istotną rolę odgrywają też publikacje dotyczące problematyki dobrej (złej) wiary. Z tego zakresu można odnotować następujące teksty:

Dobra wiara organu osoby prawnej, „Państwo i Prawo” 1991, z. 3;

Zła wiara w świetle art. 55 § 2 kodeksu rodzinnego i opiekuńczego, „Nowe Prawo” 1991, nr 1–3;

Dobra wiara osoby trzeciej i jej ochrona w przepisach kodeksu rodzinnego i opiekuńczego o małżeńskich stosunkach majątkowych, „Państwo i Prawo” 1992, z. 2;

Glosa do uchwały składu 7 sędziów Sądu Najwyższego z 6.12.1991 r., „Państwo i Prawo” 1992, z. 5;

Glosa do postanowienia Sądu Najwyższego z 5.09.1989 r., „Rzeszowskie Zeszyty Naukowe. Prawo—Ekonomia” 1992, tom XI;

Problem dobrej wiary nieformalnego „nabywcy” nieruchomości, „Rejent” 1992, nr 10;

Zła wiara wierzyciela w świetle art. 226 § 2 Prawa upadłościowego, „Monitor Prawniczy” 1995, nr 2;

Pojęcie dobrej wiary w przepisach kodeksu cywilnego, „Studia Prawnicze” 1997, z. 2;

Pojęcie dobrej wiary w świetle art. 231 § 1 k.c., „Rejent” 2005, nr 9.

Ogólną charakterystykę pojęcia dobrej wiary zawiera artykuł *Pojęcie dobrej wiary w przepisach kodeksu cywilnego*. Omówiono w nim dobrą wiarę w znaczeniu subiektywnym i obiektywnym. Przedstawiona została ona ponadto na gruncie przepisów wprost odwołujących się do pojęcia dobrej (złej) wiary oraz przepisów nie posługujących się tym pojęciem.

W artykule *Dobra wiara organu osoby prawnej* przedstawione zostały problemy występujące w związku z ustalaniem dobrej wiary organu osoby prawnej, zwłaszcza w przypadkach, w których w grę wchodzi organ kolegialny o licznym składzie osobowym. Analizując to zagadnienie, wskazywano na potrzebę przyznania decydującego znaczenia obiektywnemu elementowi dobrej wiary. Wyrażone zostało także zapatrywanie, zgodnie z którym przy ocenie możliwości przypisania dobrej (złej) wiary organowi kolegialnemu rozstrzygające znaczenie mają okoliczności towarzyszące działaniu organu jako całości. Konieczne jest bowiem – dla przyjęcia dobrej wiary organu – dokonywanie zobiektywizowanej oceny organu jako całości.

Z kolei w artykule *Zła wiara w świetle art. 55 § 2 kodeksu rodzinnego i opiekuńczego*, analizie została poddana treść tego przepisu pod kątem pojęcia złej wiary. Przyjęte przez ustawodawcę rozwiązanie budzi zastrzeżenia. Krytycznie bowiem należy ocenić zbyt wąskie pojęcie złej wiary, sprowadzające się do wiedzy obojga nowych małżonków o tym, że małżonek uznany za zmarłego żyje. Dobrą wiarę powinna bowiem wykluczać nie tylko wiedza o tym fakcie, ale również jej brak spowodowany niedbalstwem. Zaproponowane zostało ponadto rozwiązanie, zgodnie z którym dopuszczalne byłoby żądanie unieważnienia małżeństwa także wówczas, gdy którakolwiek ze stron zawierających nowe małżeństwo była w złej wierze.

Również kolejny artykuł (*Dobra wiara osoby trzeciej i jej ochrona w przepisach kodeksu rodzinnego i opiekuńczego o małżeńskich stosunkach majątkowych*) poświęcony został problematyce dobrej wiary na gruncie prawa rodzinnego, aczkolwiek odnosi się on do sfery małżeńskich stosunków majątkowych. W tym opracowaniu uwaga została skoncentrowana na dobrej wierze osoby trzeciej i ochronie tej osoby w przepisach k.r.o. dotyczących wspomnianej sfery. W tekście wskazano na argumenty przemawiające za potrzebą rozszerzenia w art. 30 § 3 k.r.o. oraz art. 47 § 2 k.r.o. pojęcia złej wiary, tak aby można ją było przypisać także osobie trzeciej, która z powodu rażącego niedbalstwa nie powzięła wiadomości o określonych w tych przepisach zdarzeniach.

Za szerokim ujęciem złej wiary opowiedziano się również w artykule *Zła wiara wierzyciela w świetle art. 226 § 2 Prawa upadłościowego*. Wskazano, że na gruncie tego przepisu ograniczanie złej wiary jedynie do wiedzy nie jest uzasadnione. Zła wiara powinna obejmować bowiem także brak wiedzy spowodowany każdą postacią niedbalstwa.

Kolejne publikacje dotyczyły dobrej wiary na gruncie prawa rzeczowego. Związane one były z problematyką nieformalnego „nabywcy” nieruchomości. W opracowaniach tych (artykule *Problem dobrej wiary nieformalnego „nabywcy” nieruchomości*, *Glosie do postanowienia Sądu Najwyższego z 5.09.1989 r.* oraz *Glosie do uchwały składu 7 sędziów Sądu Najwyższego z 6.12.1991 r.*) opowiedziano się za stanowiskiem, zgodnie z którym osoba, która na podstawie nieformalnej umowy objęła nieruchomość w posiadanie jest posiadaczem w złej wierze. W powołanych publikacjach opowiedziano się także za tradycyjnym pojęciem dobrej wiary. Jak się bowiem wydaje, trafne jest zapatrywanie, zgodnie z którym dobrą wiarę nieformalnego „nabywcy” nieruchomości wyłącza nie tylko wiedza o wymogu zachowania formy aktu notarialnego, ale również jej brak spowodowany każdą postacią niedbalstwa.

Za tradycyjnym ujęciem dobrej wiary opowiedziano się także w artykule *Pojęcie dobrej wiary w świetle art. 231 § 1 k.c.* W opracowaniu tym przedstawiono argumenty przemawiające przeciwko akceptacji, na potrzeby wspomnianego przepisu, tzw. liberalnego ujęcia dobrej wiary. Podniesiono m.in., że tradycyjne pojęcie dobrej wiary, pozostając w zgodzie z unormowaniami zawartymi w k.c., zapewnia respektowanie bezwzględnie obowiązujących przepisów, pozwala uniknąć chaosu terminologicznego i stwarza podstawy do wypracowania jednolitej linii w orzecznictwie. W opracowaniu zaproponowano również zamieszczenie w art. 7 k.c. definicji dobrej wiary.

Kolejną kwestią związaną z prawem cywilnym, objętą moimi zainteresowaniami naukowymi, są zagadnienia dotyczące odpowiedzialności deliktowej. Z tego zakresu opublikowane zostały następujące opracowania:

Wina organu osoby prawnej jako przesłanka odpowiedzialności deliktowej, „Rzeszowskie Zeszyty Naukowe, Prawo–Ekonomia” 1990, t. VIII;

Odpowiedzialność Skarbu Państwa oraz jednostki samorządu terytorialnego za szkody wyrządzone przez funkcjonariuszy, [w:] Z. Gawlik, J. Gajda, *Podstawy prawa cywilnego. Zobowiązania. Część ogólna*, pod red. S. Wójcika, Warszawa 2003;

Odpowiedzialność Skarbu Państwa oraz jednostki samorządu terytorialnego za szkody wyrządzone przez funkcjonariuszy, [w:] J. Gajda, Z. Gawlik, P. Pełczyński, S. Wójcik, *Zarys prawa cywilnego*, tom II – *Prawo rzeczowe, zobowiązania, prawo spadkowe*, pod red. S. Wójcika, Przemyśl 2003;

Odpowiedzialność deliktowa jednostki samorządu terytorialnego za szkodę wyrządzoną przez jej funkcjonariusza w świetle art. 420¹, 420² oraz 421 kodeksu cywilnego (zagadnienia wybrane), „Zeszyty Naukowe Wyższej Szkoły Ekonomicznej w Nisku”, nr 2, Nisko 1998;

Odpowiedzialność Skarbu Państwa za szkody wyrządzone przez funkcjonariuszy, [w:] *Bezpieczeństwo i porządek publiczny – historia, teoria, praktyka. Materiały z konferencji naukowej zorganizowanej w dniu 26.09.2003 r. w Hadlach Szklarskich*, pod red. E. Ury, Rzeszów 2003.

Artykuł *Wina organu osoby prawnej jako przesłanka odpowiedzialności deliktowej* zawiera analizę przepisów kodeksu cywilnego dotyczących tej odpowiedzialności, zwłaszcza art. 415 k.c. oraz 416 k.c. W opracowaniu wskazywano na konieczność elastycznego podejścia do winy jako przesłanki odpowiedzialności deliktowej osoby prawnej. W przypadku bowiem organów kolegialnych wskazana jest obiektywizacja winy, polegająca na ograniczeniu się do bezprawności działania organu z pominięciem elementu subiektywnego winy. Artykuł zawiera także omówienie kwestii związanych z tzw. winą anonimową i jej przydatnością na gruncie przepisów k.c. dotyczących odpowiedzialności Skarbu Państwa za szkody wyrządzone przez funkcjonariuszy.

W kolejnym opracowaniu (*Odpowiedzialność Skarbu Państwa za szkody wyrządzone przez funkcjonariuszy*) przedstawiona została ewolucja tej odpowiedzialności, począwszy od ustawy z 15.11.1956 r. o odpowiedzialności państwa za szkody wyrządzone przez funkcjonariuszy państwowych. Wskazano przy tym na kolejne etapy kształtowania się tej odpo-

wiedzialności na gruncie k.c., w tym m.in. na uchwałę Sądu Najwyższego z 15.02.1971 r. zawierającą wytyczne w sprawie odpowiedzialności Skarbu Państwa i państwowych osób prawnych za szkody wyrządzone przez funkcjonariuszy państwowych oraz wyrok Trybunału Konstytucyjnego z 4.12.2011 r. wskazujący m.in. na niezgodność z *Konstytucją RP* rozszerzającej wykładni art. 417 § 1 k.c. dokonywanej zgodnie ze wspomnianymi uprzednio wytycznymi Sądu Najwyższego.

Wyrazem kontynuacji zainteresowań omawianą problematyką był kolejny artykuł poświęcony tym kwestiom pt. *Odpowiedzialność deliktowa jednostki samorządu terytorialnego za szkodę wyrządzoną przez jej funkcjonariusza w świetle art. 420¹, 420² oraz 421 kodeksu cywilnego (zagadnienia wybrane)*, w którym uwaga została skupiona na analizie regulacji k.c., wprowadzonych do tego kodeksu ustawą z dnia 23.08.1996 r., dotyczących odpowiedzialności jednostki samorządu terytorialnego za szkody wyrządzone przez jej funkcjonariusza. W artykule opowiedziano się m.in. za przyjęciem rozwiązania, zgodnie z którym art. 420¹ k.c. nie stanowi samoistnej podstawy odpowiedzialności, a także za potrzebą rezygnacji z przesłanki wyrządzenia szkody przez funkcjonariusza przy wykonywaniu powierzonej mu czynności.

We wspomnianych natomiast uprzednio podręcznikach dotyczących prawa zobowiązań została zawarta krótka analiza regulacji prawnych dotyczących odpowiedzialności Skarbu Państwa oraz jednostek samorządu terytorialnego za szkody wyrządzone przez ich funkcjonariuszy.

Główną rolę w moim dorobku naukowym odgrywają jednak przede wszystkim opracowania odnoszące się do problematyki prawa rodzinnego. W tej mierze wskazać można na publikacje poświęcone w całości temu prawu (np. *Kodeks rodzinny i opiekuńczy. Komentarz*, Warszawa 1999; *Kodeks rodzinny i opiekuńczy. Komentarz*, 2. wydanie, Warszawa 2000; *Kodeks rodzinny i opiekuńczy. Akty stanu cywilnego. Komentarz*, 3. wydanie, Warszawa 2002; *Kodeks rodzinny i opiekuńczy. Komentarz*, Warszawa 2003, 2. wydanie 2010, 3. wydanie 2012 (współautorzy J. Ignatowicz, J. Pietrzykowski, K. Pietrzykowski, J. Winiarz, pod red. K. Pietrzykowskiego); *Prawo rodzinne*, Warszawa 1999 (współautor J. Winiarz); *Prawo rodzinne*, 2. wydanie, Warszawa 2001).

Podręcznik *Prawo rodzinne* (wydanie pierwsze i drugie) zawiera wykład poświęcony temu działowi prawa cywilnego. Jego zawartość uwarunkowana jest oczywiście potrzebami dydaktycznymi. Chodziło zwłaszcza o uwzględnienie zmian dokonywanych ówczesznie przez usta-

wodawcę. Z kolei zaś komentarz do kodeksu rodzinnego i opiekuńczego zawiera omówienie poszczególnych jego przepisów. Uwzględnione zostały przy tym zagadnienia mające walor zarówno teoretyczny, jak i praktyczny. W związku z tym stosunkowo szeroko wykorzystane zostało orzecznictwo Sądu Najwyższego. Trzecie wydanie tego komentarza wzbogacone zostało o omówienie przepisów prawa o aktach stanu cywilnego.

W komentarzu do k.r.o., redagowanym przez K. Pietrzykowskiego, opracowałem (jako współautor) poszczególne części tego komentarza. Były to między innymi objaśnienia dotyczące separacji sądowej, kontaktów z dzieckiem, adopcji zagranicznej oraz przepisów wprowadzających k.r.o. Ponadto dokonałem aktualizacji i niezbędnych poprawek w części objaśnień opracowanych przez J. Ignatowicza oraz J. Winiarza.

W tej części opisu dorobku można również umieścić *Pytania egzaminacyjne. Prawo cywilne – prawo rodzinne i opiekuńcze* („Edukacja Prawnicza” 1995, nr 4), zawierające zestaw pytań z prawa rodzinnego wraz z opracowanymi odpowiedziami do tych pytań oraz publikowane notki informacyjne dotyczące opracowań poświęconych prawu rodzinnemu. Dotyczą one prac:

J. Ignatowicz, K. Piasecki, J. Pietrzykowski, J. Winiarz, *Kodeks rodzinny i opiekuńczy z komentarzem*, Warszawa 1993 – „Rzeszowskie Zeszyty Naukowe Prawo–Ekonomia” 1994, tom XV;
J. Ignatowicz, *prawo rodzinne. Zarys wykładu*, Warszawa 1995 – „Rzeszowskie Zeszyty Naukowe Prawo–Ekonomia (Seria Prawnicza)” 1996, tom XIX;

M. Lech-Chełmińska, V. Przybyła, *Kodeks rodzinny i opiekuńczy. Praktyczny komentarz ze wzorami pism procesowych w sprawach rodzinnych*, Warszawa 1995, „Rzeszowskie Zeszyty Naukowe Prawo–Ekonomia (Seria Prawnicza)” 1996, tom XIX.

Oprócz publikacji dotyczących całości prawa rodzinnego wyodrębnić można również bardziej szczegółowe nurty badawcze. Odnoszą się one zwłaszcza do: zawarcia małżeństwa, separacji, pochodzenia dziecka, przysposobienia oraz małżeńskich stosunków majątkowych.

Zawarcie małżeństwa

Małżeństwo. Konkordat a prawo rodzinne i opiekuńcze, „Edukacja Prawnicza” 1998, nr 9;
Jeszcze o charakterze prawnym zawarcia związku małżeńskiego, [w:] *Prawo – administracja – gospodarka w procesie transformacji ustrojowej Rzeczypospolitej Polskiej. Prace dedykowane Wyższej Szkole Administracji i Zarządzania w Przemyślu z okazji Jubileuszu 5-lecia istnienia*, pod red. J. Buczkowskiego i J. Połusznego, Przemyśl 2001;

Zawarcie małżeństwa, [w:] *System prawa prywatnego. Prawo rodzinne i opiekuńcze*, tom 11, pod red. T. Smoczyńskiego, Warszawa 2009;

Unieważnienie małżeństwa, [w:] *System prawa prywatnego. Prawo rodzinne i opiekuńcze*, tom 11, pod red. T. Smoczyńskiego, Warszawa 2009.

Artykuł *Małżeństwo. Konkordat a prawo rodzinne i opiekuńcze* zawiera omówienie najistotniejszych propozycji zmian k.r.o. zawartych w rządowym projekcie ustawy, która została uchwalona 24.07.1998 r., na mocy której wprowadzono m.in. możliwość zawarcia małżeństwa przed duchownym ze skutkami w świetle prawa polskiego. Przedstawione zostały również proponowane zmiany w zakresie unieważnienia małżeństwa oraz nazwiska małżonków.

W kolejnym artykule (*Jeszcze o charakterze prawnym zawarcia związku małżeńskiego*) analizie poddana została tylko jedna kwestia dotycząca zawarcia małżeństwa, a mianowicie charakter prawny zawarcia tego związku. W opracowaniu przedstawiono wspomniane zagadnienie odrębnie w stosunku do zawarcia małżeństwa przed kierownikiem u.s.c. oraz duchownym. W odniesieniu do oświadczenia o wstąpieniu w związek małżeński składanego przed kierownikiem u.s.c. zajęte zostało stanowisko, zgodnie z którym zawarcie małżeństwa należy do swoistych, dwustronnych czynności prawnych, zbliżonych do umów. Inaczej jest natomiast w przypadku oświadczenia składanego przez nupturientów przed duchownym, w którym wyrażają oni wolę jednoczesnego zawarcia małżeństwa podlegającego prawu polskiemu. Takie bowiem oświadczenie nie ma waloru oświadczenia woli.

Zawarte w tomie 11 *Systemu prawa prywatnego* rozdziały poświęcone zawarciu oraz unieważnieniu małżeństwa zawierają obszerną analizę unormowań prawnych dotyczących wspomnianych zagadnień. W opracowaniach tych przedstawiono m.in. problematykę dotyczącą przesłanek zawarcia małżeństwa przed kierownikiem u.s.c. i duchownym oraz skutków niezachowania tych przesłanek. W odrębnym rozdziale omówione zostały przeszkody małżeńskie oraz kwestie związane z unieważnieniem małżeństwa. Analiza obowiązujących przepisów skłaniała do podnoszenia wątpliwości dotyczących zasadności lub poprawności poszczególnych regulacji. Jedynie tytułem przykładu można wspomnieć o perturbacjach związanych z konstytutywnym charakterem aktu małżeństwa w przypadku zawierania małżeństwa przed duchownym. Przyjęcie przez ustawodawcę takiego rozwiązania zostało uznane za nietrafne.

Separacja

Separacja. Krótki komentarz, „Gospodarka, Administracja, Samorząd” 2001, nr 2;

Separacja faktyczna a odpowiedzialność małżonków, „Monitor Prawniczy” 1994, nr 11;

Instytucja separacji w świetle noweli kodeksu rodzinnego i opiekuńczego, „Monitor Prawniczy” 1999, nr 9.

Instytucji separacji wprowadzonej do k.r.o. ustawą z 21.05.1999 r. poświęcone zostały opracowania: *Separacja. Krótki komentarz* oraz *Instytucja separacji w świetle noweli KRO*. Opracowania te zawierają analizę poszczególnych przepisów k.r.o. dotyczących separacji, w tym przesłanek i skutków orzeczenia separacji oraz następstw jej zniesienia. Zawierają również porównanie separacji sądowej i faktycznej. Uwagi odnośnie do instytucji separacji zawarte zostały także we wspomnianym uprzednio komentarzu do kodeksu rodzinnego i opiekuńczego pod red. K. Pietrzykowskiego.

Separacji faktycznej dotyczy z kolei artykuł pt. *Separacja faktyczna a odpowiedzialność małżonków*. W opracowaniu tym przedstawione zostały zagadnienia związane z wpływem separacji faktycznej na solidarną odpowiedzialność małżonków przewidzianą w art. 30 k.r.o. Wyrażone zostało przy tym zapatrywanie, że nie jest możliwe wyłączenie z mocy prawa tej odpowiedzialności wskutek zaistnienia separacji między małżonkami. Może ona jednak stanowić „ważny powód” do wyłączenia takiej odpowiedzialności przez sąd.

Pochodzenie dziecka

Prawo dziecka do poznania swego pochodzenia genetycznego (współautor J. Winiarz), „Państwo i Prawo” 1990, z. 10. (dwugłos z L. Steckim);

Ochrona prawna dziecka poczętego in vitro i pozostającego poza organizmem matki (uwagi de lege lata i de lege ferenda), (współautor Z. Czarnik), „Nowe Prawo” 1990, nr 10–12;

Matka jako podmiot wyrażający zgodę na uznanie dziecka poczętego (art. 77 § 2 k.r.o.), Acta Universitatis Wratislaviensis, No 1524, Wrocław 1993;

Zgoda matki na uznanie dziecka poczętego, „Przegląd Sądowy” 1994, nr 5;

Prawo rodzinne i opiekuńcze w dobie rozwoju technik sztucznej prokreacji, [w:] *Czy potrzebna jest w Polsce zmiana prawa rodzinnego i opiekuńczego? Materiały z Ogólnopolskiej Konferencji Naukowej zorganizowanej w dniach 21 i 22 września 1995 roku w Katowicach*, pod red. B. Czecha, Katowice 1997;

Polskie prawo rodzinne i opiekuńcze wobec ingerencji w naturę ludzkiej prokreacji, [w:] *Prawo wobec wyzwań cywilizacji. Materiały z ogólnopolskiej konferencji*, pod red. M. Grzybowskiego, Zeszyty Naukowe Wyższej Szkoły Informatyki i Zarządzania z siedzibą w Rzeszowie 1999, nr 5;

Przesłanka dobra dziecka przy ustalaniu jego pochodzenia, „Rodzina i Prawo” 2006, nr 1;
Prawo do znajomości oraz ustalenia własnego pochodzenia. Refleksje na tle projektu nowelizacji kodeksu rodzinnego i opiekuńczego opracowanego przez Komisję Kodyfikacyjną Prawa Cywilnego, [w:] *Księga Jubileuszowa Prof. dr. hab. Tadeusza Smoczyńskiego*, pod red. M. Andrzejewskiego, M. Łączkowskiej, L. Kociuckiego, A. N. Schulz, Toruń 2008.

W ramach tej problematyki można wyróżnić kilka, bardziej szczegółowych wątków, poruszanych w poszczególnych opracowaniach. Zaliczyć można do nich: a) dobro dziecka przy ustalaniu jego pochodzenia, b) kwestie związane z ustaleniem pochodzenia dziecka przez jego uznanie, c) zagadnienia dotyczące pochodzenia dziecka w przypadku tzw. sztucznej prokreacji, d) problem prawa do znajomości własnego pochodzenia.

W artykule pt. *Przesłanka dobra dziecka przy ustalaniu jego pochodzenia* przedstawione zostały m.in. kwestie związane z ustaleniem (zaprzeczeniem) macierzyństwa oraz ojcostwa, w tym także w przypadku macierzyństwa zastępczego oraz sztucznego zapłodnienia. Zwrócona została uwaga na to, że istniejący stan prawny nie zapewnia w sposób zadowalający ochrony dobra dziecka w przypadku ustalania jego pochodzenia. Dlatego zaproponowane zostały postulaty dokonania zmian w prawie, jak np. uchwalenia ustawy dotyczącej sztucznej prokreacji, dokonanie której powinno być uwarunkowane m.in. jej zgodnością z dobrem dziecka. Wskazano również na potrzebę dokonania zmian w k.r.o. służących lepszej ochronie dobra dziecka, np. sprecyzowania w art. 92 k.r.o., że władza rodzicielska przysługuje rodzicom od chwili poczęcia dziecka.

Zagadnieniom związanym ze sztucznym zapłodnieniem, macierzyństwem zastępczym, a także klonowaniem poświęcone zostały kolejne opracowania, tj.: *Ochrona prawna dziecka poczętego in vitro i pozostającego poza organizmem matki (uwagi de lege lata i de lege ferenda)*, *Prawo rodzinne i opiekuńcze w dobie rozwoju technik sztucznej prokreacji*, *Polskie prawo rodzinne i opiekuńcze wobec ingerencji w naturę ludzkiej prokreacji*. Wskazywano w nich na występujące w polskim systemie prawnym braki w sferze dotyczącej wspomnianych zagadnień, których skutkiem jest m.in. brak lub niedostateczna ochrona dóbr, które powinny być przez prawo chronione, jak chociażby prawo do życia. Podnoszona była także

zbyt słaba ochrona praw rodziców genetycznych. W związku z tym wskazano na potrzebę wprowadzenia do k.r.o. oraz p.a.s.c. pojęć „matki genetycznej” oraz „matki zastępczej”.

Z kolei w opracowaniach *Prawo dziecka do poznania swego pochodzenia genetycznego* oraz *Prawo do znajomości oraz ustalenia własnego pochodzenia. Refleksje na tle projektu nowelizacji kodeksu rodzinnego i opiekuńczego opracowanego przez Komisję Kodyfikacyjną Prawa Cywilnego* uwaga została skoncentrowana na problematyce prawa do znajomości własnego pochodzenia. W obydwu artykułach wskazywano, że prawo to nie powinno mieć charakteru absolutnego. Jego realizacja nie zawsze jest bowiem zgodna chociażby z dobrem dziecka poznającego swoich genetycznych rodziców, może także skutkować naruszaniem dóbr osobistych innych osób (np. członków biologicznej rodziny dziecka), a w konsekwencji prowadzić do pomijania potrzeby ochrony praw tych osób.

W artykule *Matka jako podmiot wyrażający zgodę na uznanie dziecka poczętego* (art. 77 § 2 K.R.O.) dokonana została analiza pojęcia „matka” zawartego we wspomnianym przepisie. Pojęcie to – wobec ówczesnego braku regulacji zawartej w k.r.o. – wywoływało wątpliwości, zwłaszcza w związku z sztuczną inseminacją oraz macierzyństwem zastępczym. W opracowaniu wskazywano na uprzywilejowaną pozycję matki zastępczej w porównaniu z matką genetyczną. Jak się wydaje, uwagi te, także w obecnym stanie prawnym, zachowały swoją aktualność. Z kolei w artykule pt. *Zgoda matki na uznanie dziecka poczętego*, oprócz wspomnianych uprzednio kwestii, podjęto próbę określenia charakteru prawnego zgody matki na uznanie dziecka poczętego. W efekcie przeprowadzonych rozważań zajęte zostało stanowisko, zgodnie z którym zgoda ta jest czynnością rodzinnoprawną.

Przysposobienie

Przysposobienie małoletniego w świetle art. 114 kodeksu rodzinnego i opiekuńczego, „Rzeszowskie Zeszyty Naukowe, Prawo–Ekonomia (Seria Prawnicza)” 1996, t. XIX;

Przysposobienie dziecka w prawie polskim, [w:] *Prawo rodzinne w Polsce i w Europie. Materiały z międzynarodowej konferencji zorganizowanej w dniach 12–14.05.2004 r. w Lublinie*, Lublin 2005;

Przesłanki ustania stosunku przysposobienia całkowitego w prawie polskim, [w:] *Czterdzieści lat kodeksu cywilnego. Materiały z Ogólnopolskiego Zjazdu Cywilistów w Rzeszowie (8–10 października 2004 r.)*, pod red. M. Sawczuka, Kraków 2006;

Tajemnica przysposobienia w polskim prawie rodzinnym, [w:] *Prawne i pozaprawne aspekty adopcji. Materiały z konferencji zorganizowanej przez Wyższą Szkołę Nauk Humanistycznych i Dziennikarstwa w Poznaniu oraz Centrum Prawa Rodzinnego i Praw Dziecka Instytutu Nauk Prawnych Polskiej Akademii Nauk*, pod red. M. Andrzejewskiego i M. Łączkowskiej, Poznań 2008;

„Adopcja” przez pary homoseksualne. Aspekty prawne, [w:] *Związki partnerskie. Debata na temat projektowanych zmian prawnych*, pod red. M. Andrzejewskiego, Toruń 2013.

W artykule pt. *Przysposobienie małoletniego w świetle art. 114 kodeksu rodzinnego i opiekuńczego* krytycznie została oceniona treść art. 114 § 2 k.r.o., zgodnie z którym wymaganie małoletności powinno być spełnione w dniu złożenia wniosku o przysposobienie. Jak wskazano, taka regulacja może powodować, że np. w razie złożenia wniosku o przysposobienie kilka dni przed osiągnięciem przez adoptowanego pełnoletności, sąd będzie orzekał *de facto* o przysposobieniu osoby pełnoletniej wbrew przesłance małoletności zawartej w art. 114 § 1 k.r.o. Za zgodne z istniejącymi unormowaniami można by natomiast uznać inne brzmienie art. 114 § 2 k.r.o., jeżeli miałoby ono następującą treść: „Wymaganie małoletności powinno być spełnione w dniu uprawomocnienia się orzeczenia o przysposobieniu”.

W opracowaniu pt. *Przysposobienie dziecka w prawie polskim* wskazano na potrzebę modyfikacji przepisów k.r.o., k.p.c. oraz p.a.s.c. odnoszących się do przysposobienia. Za zmianami przemawia przede wszystkim potrzeba pełniejszej realizacji przesłanki dobra przysposabianego dziecka. Podniesiona została także potrzeba „uporządkowania” przepisów k.r.o. dotyczących adopcji ze względu na to, że obecnie np. przesłanki przysposobienia wspólne dla wszystkich jego rodzajów „przeplatają się” z przesłankami adopcji zagranicznej oraz przysposobienia całkowitego. Dlatego w pierwszej kolejności powinny zostać zamieszczone przepisy wspólne dla wszystkich rodzajów przysposobienia, a następnie przepisy odnoszące się do poszczególnych jego rodzajów, tj. całkowitego, pełnego i niepełnego. Odrębnie powinny zostać umieszczone regulacje dotyczące przysposobienia zagranicznego.

Zagadnieniom dotyczącym ustania przysposobienia całkowitego poświęcone zostało opracowanie *Przesłanki ustania stosunku przysposobienia całkowitego w prawie polskim*. Omówione w nim zostały konsekwencje śmierci przysposabiającego lub przysposobionego, uznania za zmarłego albo sądowego stwierdzenia zgonu dla istnienia stosunku przysposobienia. Wskazano na perturbacje, jakie mogą się pojawić w razie uznania za zmarłego przyspo-

sabiającego w przypadku, w którym okazałoby się, iż osoba ta żyje. Przedstawiono również skutki wniesienia skargi o wznowienie postępowania o przysposobienie. Mogące wynikać z tego niekorzystne następstwa, zwłaszcza dla przysposobionego, stały się podstawą do wniosku o poszerzenie zawartego w art. 400 k.p.c. katalogu orzeczeń, w stosunku do których skarga o wznowienie postępowania nie przysługuje.

Opracowanie *Tajemnica przysposobienia w polskim prawie rodzinnym* zawiera syntetyczne omówienie tego problemu. Zaprezentowane zostało w nim pojęcie tej tajemnicy, jej charakter prawny, realizacja w przesłankach i postępowaniu o przysposobienie, a także skutki adopcji w sferze tej tajemnicy. W referacie podkreślono niespójność istniejących unormowań, wśród których część sprzyja zachowaniu tajemnicy przysposobienia, a część prowadzi do jej ujawnienia. W opracowaniu przedstawione zostały argumenty przemawiające na rzecz przyznania priorytetu tajemnicy przysposobienia, przy jednoczesnym zachowaniu prawa przysposobionego do poznania swego biologicznego pochodzenia. Jak bowiem wskazano, przysposobionemu powinno takie prawo przysługiwać, ale po spełnieniu określonych przesłanek. Samo osiągnięcie pełnoletności nie wydaje się w tej mierze wystarczające.

Z kolei w referacie dotyczącym „adopcji” przez pary homoseksualne opowiedziano się przeciwko możliwości dokonywania „adopcji” dzieci przez takie pary. Wspomniana „adopcja” nie byłaby zgodna z dobrem dziecka, naruszałaby także zasadę, zgodnie z którą *adoptio naturam imitatur*. Wysunięty został również postulat, aby pojęcie „adopcja” nie było używane w odniesieniu do „przyjmowania” dzieci przez pary homoseksualne.

Zwieńczeniem pracy badawczej poświęconej problematyce adopcji jest opublikowana w 2012 r. monografia pt. *Tajemnica przysposobienia i jej ochrona w polskim prawie cywilnym*, Przemysław–Rzeszów 2012.

Mażeńskie stosunki majątkowe

Umowne ustroje majątkowe (współautor T. Smyczyński), [w:] *System prawa prywatnego. Prawo rodzinne i opiekuńcze*, tom 11, pod red. T. Smyczyńskiego, Warszawa 2009;

Umowne ustroje majątkowe (współautor T. Smyczyński), „*Studia Prawa Prywatnego*” 2009, z. 1;

Mażeńskie stosunki majątkowe w świetle przepisów prawa upadłościowego, „*Monitor Prawniczy*” 1994, nr 1;

Glosa do orzeczenia Sądu Najwyższego z 10.10.1995 r. (II CRN 122/95), „*Monitor Prawniczy*” 1996, nr 6;

Glosa do orzeczenia Sądu Najwyższego z 24.02.1989 r. (I CR 105/89), „Orzecznictwo Sądów Polskich” 1990, z. 10.

Dwa pierwsze opracowania dotyczące umownych ustrojów majątkowych małżonków zawierają analizę ustroju umownej wspólności rozszerzonej, ograniczonej oraz pełnej rozdzielności majątkowej na gruncie prawa polskiego. Omówione zostały w nich m.in.: pojęcie majątkowej umowy małżeńskiej, jej treść i rodzaje, a także kwestie związane z jej zawarciem (w tym podmioty uprawnione, forma i chwila zawarcia) oraz zmianą i rozwiązaniem. Dokonana analiza obowiązujących unormowań pozwoliła na wskazanie pewnych braków w tej mierze. Jedynie tytułem przykładu można wspomnieć, że ustawodawca nie uregulował kwestii umownego ustanowienia ustroju wspólności ustawowej przez małżonków. W opracowaniach zajęte zostało stanowisko, zgodnie z którym dopuszczalne jest zawarcie umowy przywracającej ustawowy ustrój majątkowy. W odniesieniu zaś do ochrony praw osób trzecich (art. 47¹ k.r.o.) wskazano na potrzebę zmiany istniejącego obecnie uregulowania. Zła wiara tej osoby powinna być bowiem wyłączana nie tylko wiedzą o zawarciu umowy majątkowej małżeńskiej i jej rodzaju, ale również brakiem wiedzy o tym rodzaju spowodowanym rażącym niedbalstwem. Ponadto przedstawiono argumenty przemawiające przeciwko możliwości skorzystania przez wierzyciela z ochrony pauliańskiej, w sytuacji określonej przez art. 47¹ k.r.o.

Z kolei w glosie do orz. SN z 24.02.1989 r. zajęte zostało stanowisko, zgodnie z którym art. 45 k.r.o., dotyczący zwrotu wydatków i nakładów poczynionych z majątku wspólnego na majątek odrębny (obecnie osobisty) jednego z małżonków, jako przepis szczególny wyłącza, w zakresie objętym zawartymi w nim unormowaniami, w zasadzie stosowanie przepisów k.c., w tym art. 231 § 1 k.c. Przepisy k.c. mogą bowiem znaleźć zastosowanie dopiero wówczas, gdy doszło do podziału majątku wspólnego.

W artykule pt. *Małżeńskie stosunki majątkowe w świetle przepisów prawa upadłościowego* zwrócona została uwaga na trudności pojawiające się w związku ze stosowaniem przepisów prawa upadłościowego z 1934 r. w odniesieniu do małżeńskich stosunków majątkowych. Źródłem tych problemów była niejednolitość pojęć, odnoszących się do majątkowych stosunków małżeńskich, występujących w tej ustawie oraz w k.r.o. Konieczna wobec tego wydała się interpretacja pojęć użytych w prawie upadłościowym zgodnie z terminologią zawartą w k.r.o. Dlatego też, w glosie do orzeczenia SN z 10.10.1995 r., za trafne zostało uznane stanowisko SN, zgodnie z którym użyte w prawie upadłościowym określenie „wspólność

„dorobku” oznacza wspólność ustawową w rozumieniu art. 31 k.r.o., zaś pojęcie „ustanowiona wspólność majątkowa” odpowiada umownej rozszerzonej wspólności majątkowej.

W ramach prawa rodzinnego przedmiotem moich zainteresowań są także zagadnienia łączące w sobie problematykę tego prawa z prawem publicznym, w szczególności z prawem konstytucyjnym oraz z prawem o aktach stanu cywilnego. Przejawem tych zainteresowań jest m.in. komentarz do *Prawa o aktach stanu cywilnego (Kodeks rodzinny i opiekuńczy. Akty stanu cywilnego. Komentarz*, 3. wydanie, Warszawa 2002), który zawiera omówienie przepisów tego prawa, uwzględniające dorobek doktryny, a zwłaszcza orzecznictwa w tej mierze. Do wspomnianej grupy publikacji można zaliczyć ponadto:

Przyjęcie oświadczenia o uznaniu dziecka przez Kierownika Urzędu Stanu Cywilnego, [w:] *Pochodzenie dziecka i przysposobienie w prawie polskim i obcym. Transseksualizm – zagadnienia prawne*, Lublin 1999;

Tajemnica przysposobienia całkowitego w prawie o aktach stanu cywilnego, [w:] *Prawo – administracja – gospodarka po 15 latach transformacji ustrojowej Rzeczypospolitej Polskiej*, pod red. J. Szreniawskiego, J. Buczkowskiego, M. Kurka, A. Pieniążka, J. Posłusznego, Przemyśl 2006;

Pochodzenie dziecka po nowelizacji kodeksu rodzinnego i opiekuńczego z 6.11.2008 r., „Niezbędnik USC”. Forum Pracowników Urzędów Stanu Cywilnego przy Małopolskim Instytucie Samorządu Terytorialnego i Administracji 2009, nr 2;

Pochodzenie dziecka po nowelizacji kodeksu rodzinnego i opiekuńczego z 6.11.2008 r. – cz. II, „Niezbędnik USC”. Forum Pracowników Urzędów Stanu Cywilnego przy Małopolskim Instytucie Samorządu Terytorialnego i Administracji 2009, nr 3;

Rejestracja stanu cywilnego dziecka urodzonego przez matkę zastępczą, [w:] *Studia z prawa administracyjnego i nauki o administracji. Księga jubileuszowa dedykowana Prof. zw. dr. hab. Janowi Szreniawskiemu*, Przemyśl–Rzeszów 2011;

Rejestracja przysposobienia w aktach stanu cywilnego, „Metryka. Studia z zakresu prawa osobowego i rejestracji stanu cywilnego” 2011, nr 1.

Wspólnym elementem łączącym wspomniane publikacje jest to, że wskazane tytułami zagadnienia analizowane są pod kątem regulacji zawartych w p.a.s.c. I tak w artykule pt. *Przyjęcie oświadczenia o uznaniu dziecka przez kierownika urzędu stanu cywilnego* omówiona została rola, jaką spełnia kierownik u.s.c. w tym sposobie ustalenia ojcostwa. Kierownik u.s.c., przyjmując bowiem stosowne oświadczenie (lub odmawiając jego przyjęcia) powinien

je oceniać nie tylko z punktu widzenia interesu dziecka, ale także mieć na uwadze to, że konieczne jest ustalenie stanu cywilnego zgodnie z prawdą. Zadania w tej mierze nie ułatwiają obowiązujące unormowania. Można im było bowiem zarzucić nadmierną ogólnikowość, stwarzającą możliwość podejmowania różnorodnych decyzji przez kierowników u.s.c. w identycznych wręcz sytuacjach. Stąd pojawił się postulat wprowadzenia do k.r.o. przepisu, który w sposób egzemplifikacyjny określałby przypadki, w których kierownik u.s.c. odmawiałby przyjęcia oświadczenia o uznaniu.

Problematyce ustalenia pochodzenia dziecka i jego rejestracji w aktach stanu cywilnego poświęcone zostały kolejne artykuły (*Pochodzenie dziecka – po nowelizacji kodeksu rodzinnego i opiekuńczego z 6.11.2008 r.* oraz *Pochodzenie dziecka – po nowelizacji kodeksu rodzinnego i opiekuńczego z 6.11.2008 r. – cz. II*). W pierwszym z nich uwaga została skoncentrowana na problemach związanych z ustaleniem i zaprzeczeniem macierzyństwa na gruncie p.a.s.c. Dokonując bowiem zmian w k.r.o. w tej sferze, ustawodawca nie zdecydował się na zmieniienie p.a.s.c. w sposób, który umożliwiałby kierownikowi u.s.c. rejestrowanie w akcie urodzenia dziecka wszystkich zmian dokonujących się w sferze jego stanu cywilnego w związku z ustaleniem (zaprzeczeniem) macierzyństwa. Wobec braku podstaw do sporządzenia nowego aktu urodzenia w takim wypadku oraz unieważnienia tego aktu, zaproponowane zostało rozwiązanie, zgodnie z którym kierownik u.s.c. powinien – w razie zaprzeczenia (ustalenia) macierzyństwa – uczynić w akcie urodzenia dziecka stosowną wzmiankę dodatkową. Część druga zawiera natomiast uwagi dotyczące rejestracji stanu cywilnego dziecka w razie domniemania jego pochodzenia od męża matki, uznania ojcostwa oraz sądowego ustalenia ojcostwa. Także w tym przypadku przepisy k.r.o. nie są do końca precyzyjne. Wątpliwości pojawiają się chociażby co do tego, kiedy kierownik u.s.c. powinien odmówić przyjęcia oświadczenia o uznaniu ojcostwa oraz w jaki sposób może rozwiewać istniejące w tej mierze wątpliwości.

W opracowaniu pt. *Rejestracja stanu cywilnego dziecka urodzonego przez matkę zastępczą* podjęta została problematyka sporządzenia aktu urodzenia dziecka urodzonego przez taką kobietę. W akcie urodzenia wpisywana jest bowiem jako matka kobieta, która urodziła dziecko. W artykule podjęto próbę ustalenia, w jakich wypadkach w akcie urodzenia dziecka urodzonego przez matkę zastępczą mogą figurować jego genetyczni rodzice. Jak wskazano, jest to możliwe w razie adopcji (całkowitej lub pełnej) przez rodziców genetycznych i sporządzenia w jej następstwie nowego aktu urodzenia adoptowanego dziecka. W opracowaniu

krytycznie odniesiono się do regulacji przyjętej w art. 61⁹ k.r.o., zgodnie z którą matką dziecka jest kobieta, która je urodziła, choćby ze względu na to, że przyjęte rozwiązanie pomija więzi pomiędzy urodzonym przez matkę zastępczą dzieckiem a jego genetycznymi rodzicami.

Problematyce rejestracji przysposobienia w aktach stanu cywilnego poświęcono opracowania: *Rejestracja przysposobienia w aktach stanu cywilnego oraz Tajemnica przysposobienia całkowitego w prawie o aktach stanu cywilnego*. W pierwszym z nich omówione zostały zasady postępowania kierownika u.s.c. w przypadku orzeczenia przez sąd przysposobienia całkowitego, pełnego lub niepełnego oraz zagadnienia związane z dopuszczalnością ujawnienia przysposobionemu dotychczasowego aktu urodzenia, w razie sporządzenia nowego aktu. W artykule zwracano uwagę na brak spójności pomiędzy przepisami k.r.o. a p.a.s.c. odnoszącymi się do wspomnianego ujawniania dotychczasowego aktu urodzenia. Sygnalizowano również dysharmonię występującą pomiędzy regulacjami zawartymi w p.a.s.c. a przepisami ustawy o ochronie danych osobowych. Z kolei w artykule *Tajemnica przysposobienia całkowitego w prawie o aktach stanu cywilnego* uwaga została skoncentrowana głównie na art. 48 p.a.s.c., dotyczącym sporządzenia nowego aktu urodzenia w przypadku orzeczenia przysposobienia całkowitego oraz stwarzającym możliwość żądania przez przysposobionego udostępnienia księgi stanu cywilnego w części dotyczącej dotychczasowego aktu urodzenia. Regulacja ta została poddana krytyce jako zbyt schematyczna, nie uwzględniająca różnic pomiędzy możliwymi do zaistnienia w praktyce przypadkami przysposobienia całkowitego. Dlatego też pojawiła się propozycja dokonania zmian we wspomnianym przepisie pozwalającym uwzględniać mogące zaistnieć przypadki. Jak się bowiem wydaje, niezbędne jest inne podejście w wypadku, w którym oboje rodzice wyrazili zgodę blankietową, są nieznani lub nie żyją, a inne gdy została orzeczona adopcja całkowita, jeżeli tylko jedno z rodziców wyraziło wspomnianą zgodę, zaś zgoda drugiego z nich nie jest potrzebna. O ile bowiem w drugim przypadku celowość możliwości zapoznania się przez przysposobionego z dotychczasowym aktem urodzenia nie wywołuje raczej wątpliwości, to w pierwszym z nich można sugerować *de lege ferenda* wyłączenie wspomnianej uprzednio możliwości.

Do publikacji łączących w sobie materię prawa rodzinnego z prawem konstytucyjnym można zaliczyć:

Konstytucyjne prawa i wolności obywatelskie a polskie prawo rodzinne, [w:] *Swobody obywatelskie w Polsce i na Ukrainie – rzeczywistość i perspektywy (Materiały z polsko-ukraińskiej konferencji zorganizowanej w dniach 9–11.11.2000 r. we Lwowie)*, Przemyśl 2001;

Prawo przysposobionego do znajomości własnego pochodzenia a konstytucyjna ochrona życia prywatnego i rodzinnego jego rodziców biologicznych, [w:] *Prace dedykowane profesorowi Antoniemu Pieniążkowi*, „Rzeszowskie Studia Prawnicze” 2011, nr 1.

Pojęcie małżeństwa w prawie polskim. Uwagi na tle art. 18 Konstytucji RP, [w:] *Demokratyczne państwo prawne. Księga jubileuszowa dedykowana Profesorowi Andrzejowi Zollowi*, pod red. Z. Ćwiąkalskiego i J. Posłusznego, „Rzeszowskie Studia Prawnicze” 2012, nr 2.

W opracowaniu pt. *Konstytucyjne prawa i wolności obywatelskie a polskie prawo rodzinne* poddane zostały analizie wybrane prawa i wolności przewidziane w *Konstytucji RP* z 1997 r. w kontekście ich realizacji na gruncie prawa rodzinnego. Wśród wspomnianych praw i wolności uwaga została zwrócona na: równość praw kobiety i mężczyzny w życiu rodzinnym, prawo do decydowania o swoim życiu osobistym (zgodnie ze stanowiskiem zawartym w referacie obejmujące również wolność zawierania małżeństw), dopuszczalność ograniczenia lub pozbawienia praw rodzicielskich tylko w przypadkach określonych w ustawie i tylko na podstawie prawomocnego orzeczenia sądu, ochronę dobra dziecka, uwzględnianie przez państwo w swojej polityce rodzinnej dobra rodziny oraz prawo rodziców do wychowywania dziecka zgodnie z własnymi przekonaniami.

Z kolei w artykule *Prawo przysposobionego do znajomości własnego pochodzenia a konstytucyjna ochrona życia prywatnego i rodzinnego jego rodziców biologicznych* podniesiony został problem relacji prawa do znajomości własnego pochodzenia np. adoptowanego dziecka w stosunku do praw przysługujących innym osobom (m.in. rodziców biologicznych tego dziecka). Jak podniesiono, prawo do znajomości własnego pochodzenia nie może mieć nadrzędnego charakteru. Jego realizacja nie powinna odbywać się kosztem naruszenia praw innych osób i nie może powodować pozbawienia ich ochrony. Trzeba bowiem zwrócić uwagę na fakt, że ochrona tych praw (np. życia prywatnego, rodzinnego, decydowania o swoim życiu osobistym) wynika wprost z unormowań zawartych w *Konstytucji RP*, podczas gdy prawo do znajomości własnego pochodzenia nie zostało ujęte wśród konstytucyjnych praw i wolności człowieka. Konieczne jest więc wprowadzenie pewnych ograniczeń dotyczących prawa do znajomości własnego pochodzenia, tak aby w sposób pełniejszy, niż ma to miejsce obecnie, zagwarantowana była ochrona praw np. rodziców biologicznych adoptowanego dziecka przewidzianych w art. 47 *Konstytucji RP*.

Artykuł pt. *Pojęcie małżeństwa w prawie polskim. Uwagi na tle art. 18 Konstytucji RP* zawiera analizę tego pojęcia na gruncie art. 18 *Konstytucji RP*, ze szczególnym uwzględnieniem

wymogu odmienności płci małżonków. Przedstawiona argumentacja skłania do wniosku, że zawarta w omawianym przepisie regulacja nie stanowi naruszenia zasady równości wobec prawa.

Oprócz wymienionych uprzednio głównych obszarów badawczych, zajmowałem się również, w sposób już bardziej incydentalny, także innymi zagadnieniami dotyczącymi problematyki prawa prywatnego. W ramach tych opracowań można wskazać np. na zagadnienia wiążące się z rozwodem oraz prawem prywatnym międzynarodowym.

Rozwód

Tej tematyce poświęcone były glosy do orzeczenia Sądu Najwyższego z 5.01.2001 r. (V CKN 915/00), „Orzecznictwo Sądów Polskich” 2001, z. 6, poz. 92 oraz do uchwały Sądu Najwyższego z 13.07.2008 r. (III CZP 73/08), [w:] *Rocznik orzecznictwa i piśmiennictwa z zakresu prawa spółdzielczego za lata 2007–2010*, pod red. K. Pietrzykowskiego, Spółdzielczy Instytut Naukowy Spółdzielnia Pracy, Sopot 2011.

Pierwsza ze wspomnianych glos dotyczy problematyki rozkładu pożycia małżonków. Dokonując analizy pojęcia „wyłącznej winy rozkładu pożycia”, zawartego w art. 56 § 3 k.r.o., zajęte zostało stanowisko, zgodnie z którym o „wyłącznej” winie małżonka żądającego rozwodu można mówić tylko wówczas, gdy po stronie małżonka pozwanego nie występują żadne przyczyny rozkładu pożycia, zarówno zawinione, jak i niezawinione.

W drugiej z kolei z glos zaaprobowane zostało stanowisko przyjęte przez Sąd Najwyższy, zgodnie z którym w wyroku orzekającym rozwód sąd nie może orzec eksmisji małżonka, któremu przysługuje lokatorskie spółdzielcze prawo do lokalu mieszkalnego, stanowiące jego majątek osobisty. Rozstrzygnięcie to zostało bowiem uznane za zgodne z obowiązującymi regulacjami dotyczącymi praw małżonka do lokalu mieszkalnego, wynikającymi np. z ustawy o spółdzielniach mieszkaniowych. Odpowiada również założeniu, zgodnie z którym wskutek prawomocnego orzeczenia eksmisji małżonek eksmitowany nie traci przysługującego mu prawa podmiotowego do danego lokalu, a jedynie pozbawia się go prawa do zamieszkiwania w mieszkaniu.

Prawo prywatne międzynarodowe

Problematyce prawa kolizyjnego poświęcony został artykuł pt. *Pojęcie i funkcje klauzuli porządku publicznego w polskim prawie materialnym oraz kolizyjnym (zagadnienia wybrane)*, „Rzeszowskie Zeszyty Naukowe Prawo–Ekonomia” 1995, tom XVII. W opracowaniu tym

przedstawione zostało pojęcie oraz funkcje klauzuli porządku publicznego na gruncie prawa prywatnego międzynarodowego oraz prawa materialnego. Dokonane porównanie pozwoliło na uwypuklenie różnic występujących pomiędzy klauzulą porządku publicznego w prawie kolizyjnym oraz materialnym (cywilnym i karnym). W artykule zaprezentowane zostało stanowisko, zgodnie z którym klauzulę porządku publicznego można zaliczyć do klauzul generalnych funkcjonujących w prawie cywilnym.

Janusz Gajka